

Ocene in poročila

Ivan Kreft, *Spori in spopadi v spominih in dokumentih*. Druga knjiga. Državna založba Slovenije, Ljubljana — založba Obzorja, Maribor — založba Lipa, Koper, 1983, 535 strani.

Dve leti zatem, ko je objavil Ivan Kreft, znani predvojni in medvojni revolucionar ter povojni družbenopolitični delavec in publicist, prvo knjigo spominov z naslovom »Spori in spopadi v spominih in dokumentih«, je izšla v sozaložništvu Državne založbe Slovenije, založbe Obzorja in založbe Lipa zajetna knjiga, s katero avtor nadaljuje pričevanje o svojem delovanju in prehojeni življenjski poti. Medtem, ko je v prvi knjigi predstavil svoje organizacijsko, agitacijsko in publicistično partijsko delovanje do napada osnih velesil 6. aprila 1941 na Jugoslavijo, v drugi knjigi »Sporov in spopadov v spominih in dokumentih«, posvečeni bolničarkam — prekomorkam, poseže v čas narodnoosvobodilnega boja in v prvo obdobje neposredno po njem. Ta del svojega življenja je avtor sprva doživljal kot mobilizirani rezervni častnik jugoslovanske vojske, saj se je v skladu z navodili komunistične partije odzval vojaškemu pozivu, ki ga je prejel v začetku aprila 1941. Tako ga na poti na zbirno mobilizacijsko mesto v Skopju najprej srečamo v Beogradu, kamor je prispel dan pred začetkom vojne in v katerem je bil tudi v času najhujšega bombardiranja. Nato smo priča avtorjevemu doživljanju razpada stare Jugoslavije, ki ga je izkusil na skopski bojni črti ter v nemškem ujetništvu v Kosovski Mitrovici. Obenem pa lahko sledimo nadaljevanju njegovega partijskega delovanja, kajti v Kosovski Mitrovici je Kreftu uspelo, da se je povezal s Slovenko Silviro Tomasini, znano tamkajšnjo partijsko aktivistko, preko nje pa tudi z mestnim komitejem KPJ.

I. Kreft je že spomladi leta 1941 pričel z načrtnim političnim delom. Maja je bil zaradi bolezni odpuščen iz nemškega ujetništva in je z vednostjo Silvire Tomasini odšel na javko v Dubrovnik, ki pa ni bila več dosegljiva. Zato je prešel na otok Lopud in tam nadaljeval svojo dejavnost. Najprej je organiziral majhno simpatizersko skupino, kasneje pa tudi narodnoosvobodilni odbor. Med novembram 1941 in aprilom 1943 je vodil še vso politično delo v skupini židovskih beguncev, interniranih na Lopudu. Omeniti velja, da je celotno Kreftovo politično delo oteževala prisotnost izrazite protikomunistke dr. Ljubice Cilige, ki je bila na Lopudu ves čas njegovega delovanja. Kljub tej in drugim neugodnim okoliščinam je bilo politično delo na Lopudu zelo uspešno. Na to kažeta tudi podatek, da je bila na Lopudu preprečena ustanovitev ustaške mladinske organizacije in avtorjevo opozorilo, da je bil Lopud v času vojne verjetno edini naseljeni otok na Hrvaškem, ki ni imel ustaške organizacije sploh.

Lopud je Kreft zapustil novembra 1943, potem ko je bil po Mussolinijevem padcu aretiran, se ob kapitulaciji Italije vrnil na otok in nato oktobra 1943 sodeloval pri pripravah in osvoboditvi Lopuda ter se pri tem poškodoval. Po odhodu z Lopuda je različnim hrvaškim in jugoslovanskim forumom izrazil željo, da bi se vrnil na svojo partijsko dolžnost v Slovenijo, vendar te želje — verjetno zaradi njegovega slabega, »derutnega« zdravstvenega stanja — ni bilo mogoče uresničiti. Od konca leta 1943 je nadaljeval politično delo med jugoslovanskimi begunci v južni Italiji, kamor je odšel v skladu s sklepom Oblastnega komiteja KPH za Dalmacijo. Dalmatinski OK KPH je namreč ocenil naj poleg zaveznikov tudi jugoslovanski predstavniki rešujejo vprašanje naših ranjencev in beguncev. Tako je Kreft, ki se je na začetku hkrati še zdravil, deloval v jugoslovanskih begunskih taboriščih v Italiji, vse do marca 1945, ko je prispel v osvobojeni Split. V Italiji je bil tajnik oziroma podpredsednik Centralnega odbora beguncev iz Jugoslavije in je odgovarjal za vsa jugoslovanska civilna taborišča. Zato je lahko spremljal delo vseh tamkajšnjih jugoslovanskih ustanov, ki ga tudi podrobno opisuje. Poudarja, da jugoslovanski predstavniki v begunskih taboriščih sicer niso predstavljali oblasti, vendar pa so imeli v njih svoje narodnoosvobodilne odbore in lastno, neoboroženo vojaško policijo ter so omogočili premišljeno organiziranje življenja v teh taboriščih, tako na tehničnem, socialnem, prosvetnem, kulturnoinformativnem kot tudi na političnem področju. V zvezi s slednjim je potrebno reči, da so bila med jugoslovanskimi begunci v Italiji povsem onemogočena prizadevanja raznih jugoslovanskih, narodnoosvobodilnemu gibanju nenaklonjenih oziroma sovražnih političnih skupin, da bi vplivale na razpoloženje ali celo na politično usmeritev naših ljudi. Jugoslovani se tudi niso odločili za begunsko vlado, za kar so imeli v Italiji — pod zaščito zaveznikov, s katerimi je bilo sodelovanje precej težavno — vse možnosti.

Po vrnitvi v domovino so Krefta čakale nove in zelo zahtevne naloge. Od aprila 1945 je kot izvedenec za repatriacijo delal v Beogradu v ministrstvu za trgovino in preskrbo, oktobra pa je že prevzel mesto poslaniškega svetnika v Sofiji za restitucijo jugoslovanskega premoženja iz Bolgarije. Pri tem ni imel lahkega dela, kajti nenehno se je srečeval z nesprijemljivi stališči bolgarske vlade, ki je skušala zmanjšati jugoslovanske restitucijske zahteve s stroški, ki da jih je imela Bolgarija z okupacijo Makedonije in vzhodne Srbije, pa tudi drugače je bilo ravnanje bolgarske strani tako, da je zahtevalo reševanje restitucijskih vprašanj velike napore in nepopustljivo vztrajnost. Po sedmih mesecih dela v Bolgariji, je Kreft odšel na Dunaj, kjer je vodil restitucijsko delegacijo FLRJ. Tudi tu je opravljal zelo zapletene in odgovorne dolžnosti. Pri tem je v marsičem uspel, da je bilo Jugoslaviji vrnjeno med vojno naropano premoženje in dragoceno arhivsko gradivo. Z opisom teh prizadevanj v letu 1947, konča spominjanje na svojo dejavnost v obdobju, zajetem v drugi knjigi »Sporov in spopadov v spominih in dokumentih«.

Z drugo knjigo »Sporov in spopadov v spominih in dokumentih« je zaokrožil Kreft svoja dosedanja spominjanja na čas narodnoosvobodilnega boja in prva leta neposredno po njem. Tako kot smo opozorili v poročilu o prvi knjigi »Sporov in spopadov v spominih in dokumentih« (Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, XXII, 1982, 1—2), je namreč tudi v poročilu o drugi knjigi

potrebno opozoriti, da je avtor vključil vanjo precej besedila, ki ga poznamo že iz njegovih predhodnih memoarskih del. Besedilo med stranmi 109—202 v »Spominih ljudskega agitatorja« (Maribor 1954), se namreč ujema z besedilom, ki je razvrščeno v drugi knjigi »Sporov in spopadov v spominih in dokumentih« med stranmi 56 in 484, besedilo med stranmi 183—280 iz »Spominov« (Maribor 1969), se ujema z besedilom, ki je razvrščeno v drugi knjigi »Sporov in spopadov v spominih in dokumentih« med stranmi 56 in 357, skoraj celotno besedilo druge knjige »Teh petdeset let« (Ljubljana 1975) — strani 9—243, pa se ujema z besedilom, ki je razvrščeno v drugi knjigi »Sporov in spopadov v spominih in dokumentih« med stranmi 16 in 484. Glede na zadnje navedeno Kreftovo memoarsko delo tako lahko ugotovimo, da je avtor v drugi knjigi »Sporov in spopadov v spominih in dokumentih«, razširil svoje dosedanje pisanje o času narodnoosvobodilnega boja in prvih let po njem za 308 strani. S tem bistveno sicer ni spremenil doslej že znane predstave o njegovem delu v omenjenem obdobju, pač pa jo je večstransko dogradil z vrsto dodatnih spominov, vtisov, razmišljanj in ugotovitev o dobi, ki jo v svojem delu opisuje ter o ljudeh, ki so jo soustvarjali. Žal je zaradi tega njegova pripoved precejkrat pretrgana, kajti avtor je vnašal novo besedilo med starega, ne da bi hkrati povezal enega z drugim. Tako se je pri branju »Sporov in spopadov v spominih in dokumentih« pogostokrat potrebno vračati nazaj, da se lahko sledi Kreftovemu pripovedovanju. Posamezne, zelo raznovrstne vsebinske enote Kreftovega besedila so namreč velikokrat nenačrtno postavljene zgolj ena ob drugo, ne pa tako, da bi dosledno prehajale ena v drugo. Zato je nekatere celo potrebno odmisлити pri oblikovanju nerazdelanega poročila o Kreftovem delu. Kljub temu pa lahko opozorimo na več zanimivih avtorjevih opažanj, razmišljanj in vstavkov iz novo napisanega besedila, ki tvori drugo knjigo »Sporov in spopadov v spominih in dokumentih«. Najprej na prepričljiv opis razporeženja v Sloveniji in Jugoslaviji v marčnoaprilskih dneh po Simovičevem puču in pred napadom na Jugoslavijo, nato pa na Kreftove poglede o Levu Trockem in trockizmu. V tej zvezi pravi, da si Trocki problemov, za katere je predlagal svoje rešitve, vsekakor ni izmislil, če pa je zagovarjal neustrezne, to še ne pomeni, da je bil odpadnik in izdajalec delavskega razreda, kakor ga je ožigosal Stalin.

V drugi knjigi »Sporov in spopadov v spominih in dokumentih« se nadalje srečamo še z Kreftovim opominjanjem na nekatere trpke in mračne strani naše revolucije, povezane s pojavom t. i. druge faze revolucije, pričevanjem dr. Mirka Koršiča o misiji Edvarda Kocbeka v Vatikanu poleti 1944, Kocbekovim poročilom o svoji misiji SNOS v Kočevskem Rogu ter dokumenti o pogovorih, ki jih je imel J. B. Tito z Winstonom Churchillom poleti 1944 v Italiji glede vprašanj jugoslovanskih ranjencev, prekomorcev in beguncev kot tudi glede odnosov do jugoslovanske begunske vlade v Londonu in drugih vprašanj. Dokumente o teh pogovorih je navedel Krefť iz znane zbirke britanskih virov »Tito-Churchill, strogo tajno« (Zagreb 1981), ki jo je zbral in pripravil dr. Dušan Biber, znanstveni svetnik Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani. K omenjenim poudarkom iz novo napisanega besedila v drugi knjigi »Sporov in spopadov v spominih in dokumentih«, moramo pritegniti tudi Krefťov opis delovanja političnega predstavništva FLRJ na Dunaju, zlasti pa še opis delovanja tamkajšnje jugoslovanske vojaške misije in prizadevnega dela nje-

nega vodje, polkovnika Vladimirja Vodopivca. Omeniti velja še dvoje pričevanj o koncentracijskem taborišču Dachau na zadnjih straneh knjige. Avtor jih je uvrstil v knjigo zato, ker meni, da izrazito prispevata k osvetlitvi razmer v Dachau in drugih nacističnih koncentracijskih taborišč. Prvo, pričevanje prof. Mirka Koširja, je bilo napisano leta 1945, drugo, pričevanje dr. Alojza Kraigherja, pa tri leta kasneje.

S temi opozorili na nekatera najznačilnejša sporočila s katerimi je preletel avtor spominjanje na vojna leta in svoje izkušnje v mednarodnih naporih nove Jugoslavije za rešitev restitucijskega vprašanja, naj sklenemo poročilo o drugi knjigi »Sporov in spopadov v spominih in dokumentih«. Kljub izrečenim pripombam je Ivan Kreft s to knjigo brez dvoma obogatil obstoječo memoarsko literaturo, saj predstavlja nadaljevanje njegovih »Sporov in spopadov v spominih in dokumentih« eno izmed ustvarjalnih pričevanj o najpomembnejšem in prelomnem obdobju naše novejše zgodovine.

Jurij Perovšek

Boris Zihlerl, *Zbrana dela*, druga knjiga, Inštitut za marksistične študije znanstvenoraziskovalnega centra SAZU, Ljubljana 1983, 328 strani.

Druga knjiga Zbranih del Borisa Zihlerla prinaša članke, ki jih je Zihlerl napisal v času od aprila 1941 do maja 1945 in torej zaokrožuje njegovo bogato publicistično dejavnost v celotnem času narodnoosvobodilnega boja.

Uredniški odbor (Neda Pagon-Brglez, Marko Kerševan, Ivan Križnar, Boris Majer, Lev Modic in Franc Zadavec) je zbral in pripravil za objavo skupno 78 člankov, pri katerih je bilo mogoče ugotoviti Zihlerlovo avtorstvo, ter jih razvrstil kronološko po času njihovega izida. Del teh člankov je že bil objavljen (največ v: Boris Zihlerl, *Članki in razprave*, Ljubljana 1948), večina pa jih je postala prvič dostopna širši javnosti šele z objavo v tem zborniku, kar nedvomno opravičuje njegov izid.

Gre za članke, ki jih je Zihlerl objavljal v osrednjem časopisju (*Delo*, *Ljudska pravica*, *Slovenski poročevalec*, *Delavska enotnost*, *Borba*) ter v obliki brošur, ki so jih izdajale komisije za agitacijo in propagando partijskega, frontnega in vojaškega vodstva. Po idejni usmerjenosti predstavljajo kontinuiteto predvojne napredne družbene in politične misli, temelječe na spoznanjih historičnega materializma, s pristopom aktualno teoretskega razmišljanja pa so pomenili pomembno izhodišče za razumevanje in razreševanje praktičnih političnih vprašanj, ki jih je prinašal ta prelomni čas.

Vsebinsko so članki pestri in številne od njih karakterizira oster polemičen ton, naperjen proti reakciji doma in v svetu. Naslednja značilnost Zihlerlovega pisanja pa je njegov izrazit zgodovinski pristop k obravnavanju določenega vprašanja, ko prek analize družbenih razmer v preteklosti spremlja razvoj določenega problema do trenutka, ki ga zanima.

Predmet njegovega zanimanja so analize družbenih razmer, ki so pripeljale do zloma Avstro-Ogrske in nastanka Jugoslavije, analize kriznih vprašanj in mednarodnega položaja stare Jugoslavije, spremlja procese diferenciacije v slovenski družbi, vprašanje slovanstva, z navdušenjem piše o pridobitvah okto-